

Αντώνης Μακρυδημήτρης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η 'λογική' της ήσσονος προσπάθειας και το 'πνεύμα' της συντεχνίας

Οι σκοποί και τα προγράμματα στη δημόσια διοίκηση και τις οργανώσεις χαρακτηρίζονται συχνά από μια εγγενή αοριστία και ασάφεια ως προς το ακριβές περιεχόμενό τους. Όπως συμβαίνει και με τις νομικές διατάξεις, όσο πιο έντονο είναι το αξιακό περιεχόμενο μιας δράσης (λ.χ. στην υγεία, την παιδεία, την ασφάλεια, την ποιότητα ζωής, κ.ο.κ.), τόσο λιγότερο είναι αυτό δεκτικό επακριβούς μέτρησης, υπολογισμού και αποτίμησης. Στις περιπτώσεις αυτές η διακριτική ευχέρεια είναι φυσικό να διευρύνεται και η γραμμή του ιεραρχικού ελέγχου και της κάθετης επικοινωνίας να διαχέεται και να συσκοτίζεται.

Μια παρεπόμενη συνέπεια και παρενέργεια αυτής της κατάστασης είναι ότι τα κριτήρια αποτίμησης της συμπεριφοράς τείνουν να διαकुμαίνονται σε επίπεδα 'σχετικά ικανοποιητικής', όπως την αποκάλυψε ο νομπελίστας Herbert Simon, και όχι βελτιστοποιητικής απόδοσης. Όταν οι στόχοι δεν είναι σαφείς και ξεκάθαροι, δύσκολα μπορεί κανείς να υπολογίσει τον βαθμό επιτυχίας στην επίτευξή τους. Αντιθέτως, η προσέγγιση κάποιων δεικτών σχετικά ικανοποιητικής ή όχι εντελώς εσφαλμένης απόδοσης, η αποφυγή του μείζονος σφάλματος και της μέγιστης απόκλισης μοιάζει να προσφέρει μια πιο εύλογη και ασφαλή βάση κριτηρίων.

Η εν τοις πράγμασι αντικατάσταση του βελτιστοποιητικού από τον 'σχετικά ικανοποιητικό' («satisficing») δείκτη απόδοσης μπορεί να πηγάζει από την ασάφεια των σκοπών, αλλά τελικά οδηγεί στην αποδοχή και τη συμφιλίωση με τη λογική της ήσσονος προσπάθειας και του 'πεπερασμένου ορθολογισμού' («bounded rationality») στη διοίκηση.

Εάν τώρα είναι αναγκασμένος κανείς να κάνει αποδεκτή εντέλει τη λογική της σχετικά ικανοποιητικής (και όχι άριστης) απόδοσης που είναι εφικτή υπό συνθήκες περιορισμένης ορθολογικότητας, τότε όχι μόνο τα σφάλματα και οι ατέλειες πρέπει να αναμένονται. Αλλά είναι σαν να δέχεται ότι η πορεία της διοίκησης ισοδυναμεί με μια πορεία ανάμεσα σε 'μαύρες τρύπες' (Η Καθημερινή, 26 Οκτωβρίου 2004).

Το ρυθμιστικό κενό

Ένας τρόπος για να ευθυγραμμιστεί η συμπεριφορά των στελεχών και των οργανώσεων με τις κοινωνικές ανάγκες και προσδοκίες, αλλά και τις βασικές πολιτικές συντεταγμένες που διέπουν τη δράση της, είναι μέσω του επακριβούς προσδιορισμού του σχετικού κανονιστικού-ρυθμιστικού πλαισίου και των αντίστοιχων αξιακών προταγμάτων.

Δεν αναμένει κανείς από τα στελέχη και τους επαγγελματίες της διοίκησης να επιτυγχάνουν το μέγιστο της απόδοσής τους ή εν πάση περιπτώσει να λειτουργούν σύμφωνα με τα αποδεκτά στον χώρο τους κριτήρια και επίπεδα συμπεριφοράς αποκλειστικά μέσω ενός περίπλοκου και ιεραρχικά διαρθρωμένου συστήματος ελέγχου και πειθαρχίας.

Πολύ μεγαλύτερη είναι η σημασία (και η αποτελεσματικότητα) ενός πλαισίου τυπικών ή και άτυπων κανόνων ηθικής και δεοντολογίας, που έχουν εσωτερικευθεί και γίνονται γενικότερα αποδεκτοί στο σχετικό πεδίο επαγγελματικής δράσης και συμπεριφοράς.

Ο έλεγχος της δράσης των δασκάλων, των καθηγητών, των ιατρών, των δικηγόρων, των μηχανικών, κ.τ.λ. μπορεί έτσι να είναι απλούστερος και ουσιαστικότερος. Δίχως πολλή γραφειοκρατία και άλλα εξωτερικά κόστη. Γιατί η υπερβολική πειθαρχία και η δύσκαμπτη γραφειοκρατία αντιστρατεύεται και υπονομεύει την επιστημονική ελευθερία και την επαγγελματική εξειδίκευση. Η επαγγελματική-επιστημονική εξειδίκευση και αξιοπιστία δημιουργεί και προϋποθέτει συνθήκες εμπιστοσύνης που αντικαθιστούν ή περιορίζουν τον ασφυκτικά ιεραρχικό έλεγχο και την τυπολατρική γραφειοκρατία.

Υπό την έννοια αυτή, η καλλιέργεια και η διεύρυνση της αποδοχής της κατάλληλης οργανωσιακής κουλτούρας και διοικητικής ηθικής και δεοντολογίας μπορεί να αποδειχθεί μακροπρόθεσμα πολύ πιο αποτελεσματική μέθοδος για τη βελτίωση της συμπεριφοράς της διοίκησης στο σύνολό της και την αποκατάσταση μεγαλύτερης διαφάνειας και εμπιστοσύνης σε αυτήν.

Το ζήτημα, εντούτοις, με τις ρυθμιστικές αρχές και αξίες, τα κανονιστικά πλαίσια και την οργανωσιακή κουλτούρα, πέρα από την εγγενή ασάφεια και αοριστία,

τον χαμηλό βαθμό τυποποίησης που χαρακτηρίζει τις σχετικές έννοιες, έγκειται στο ότι τείνουν αυτές μακροπρόθεσμα να επιτείνουν την επαγγελματική αυτονομία και ανεξαρτησία του σώματος ή της κοινωνικής κατηγορίας των ατόμων που τις ενστερνίζονται. Οι γιατροί, οι δικηγόροι, οι καθηγητές, οι στρατιωτικοί, οι δικαστές, κ.λπ., ως επαγγελματικά και επιστημονικά εξειδικευμένα σώματα δημόσιων λειτουργιών, υπό την ευρεία έννοια του όρου, αναπτύσσουν εν καιρώ τις δικές τους αξίες και τους κώδικες συμπεριφοράς (περιλαμβανομένων και των σχετικών προνομίων), με τρόπο ώστε ο εξωτερικός έλεγχος και οι πιέσεις να μην υπεισέρχονται εύκολα στα ενδότερα του 'συστήματος', το οποίο αποκτά έτσι τη δική του αυτονομία και αυτοαναφορά.

Στις περιπτώσεις αυτές το *esprit de corps* στο συγκεκριμένο επιμέρους διοικητικό ή επαγγελματικό υποσύστημα μπορεί να μην συμπίπτει, να αποκλίνει ή και να αντιστρατεύεται την ευρύτερη *volonté générale*.

Η εσωτερική αυτοαναφορά και η ενδο-επαγγελματική ('συντεχνιακή') αλληλεγγύη υποκαθιστά και υπονομεύει την κοινωνική λογοδοσία και υπευθυνότητα προς το ευρύτερο κοινωνικό σώμα και την πολιτική ηγεσία, που υποτίθεται ότι το εκφράζει. Βρίσκεται τότε αυτή ανήμπορη να διεισδύσει στη 'μαύρη τρύπα' του σώματος των εξειδικευμένων και επαγγελματικά αλληλέγγυων στελεχών και υπαλλήλων.

Αξίζει, εξάλλου, να σημειωθεί ότι το 'πνεύμα της συντεχνίας', που είναι η άλλη (η σκοτεινή) όψη της κοινωνίας των πολιτών, όχι μόνο δεν υποχωρεί, αλλά τείνει μάλλον να διευρύνεται στη σύγχρονη κοινωνική δομή. Ο λόγος είναι ότι βρίσκονται σε εξέλιξη οι δυναμικές τάσεις της λειτουργικής διαφοροποίησης σε διάφορους επιμέρους τομείς και διαδικασίες του κοινωνικού πράττειν, με συνέπεια να πολλαπλασιάζονται τα ποικίλα κέντρα ισχύος και επιρροής. Κέντρα που δεν είναι δεκτικά υπερβολικού εξωτερικού ελέγχου και επιτήρησης. Διαπιστώνεται, έτσι, ολοένα και περισσότερο ότι η αυτονομία και ο αυτοέλεγχος των επιστημονικών και επαγγελματικών πεδίων κοινωνικής δράσης αποτελούν το θεμιτό 'κόστος' για την εξειδίκευση και την αποτελεσματικότητά τους. Πράγμα που θα πρέπει να συνειδητοποιηθεί και να αναγνωρισθεί από το ευρύτερο κοινωνικό σώμα.